

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen en opmerkingen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van het weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog in Koksijde (Oostduinkerke)

Provincie: West-Vlaanderen

Gemeente: Koksijde, 5de afdeling, sectie A

Objectnummer: 4.01/38014/785.1

-

Dossiernummer: 4.001/38014/103.1

Omschrijving:

Weerstandsnest 'Waldersee' uit de Tweede Wereldoorlog, Albert I-laan zonder nummer

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel,

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Matthias DIEPENDAELE

1. Adviezen en opmerkingen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 8 juni 2020.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 8 juni 2020.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 8 juni 2020.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Koksijde

Het advies werd gevraagd op 8 juni 2020.

Gemeente Koksijde

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 29 juni 2020 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier of het ministerieel besluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 8 juni 2020.

De VCOE bracht op 9 juli 2020 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

De commissie vindt het positief dat het weerstandsnest *Waldersee* voor bescherming wordt voorgedragen.

Onder punt 2 formuleert de VCOE volgende opmerkingen inzake de criterianota en het thema 'Atlantikwall'.

De criterianota definieert vervolgens de erfgoedwaarden en selectiecriteria op basis waarvan dergelijke oorlogssites gewaardeerd en geselecteerd kunnen worden. Hierbij wordt evenwel niet gespecificeerd in welke mate dit type weerstandsnest het reeds beschermde bunkerbestand van de Atlantikwall versterkt, aanvult of vervolledigt. Het thematisch overzicht beperkt zich tot enkel de opsomming van alle beschermde Duitse bunkers en bunkersites uit de Tweede Wereldoorlog. Nochtans geldt weerstandsnest Waldersee als één van de best bewaarde steunpunten van dit type en enkele aanwezige verdedigingswerken zouden nergens anders langs de Belgische kust voorkomen. De commissie vraagt aldus te duiden welke plaats weerstandsnest Waldersee specifiek inneemt in het thematisch pakket Atlantikwall. In functie hiervan suggereert de commissie om de sites van de Atlantikwall af te zonderen in de overzichtslijst van de criterianota en uit te splitsen naar type verdedigingswerk.

Antwoord:

De suggestie van de commissie om de sites van de *Atlantikwall* uit te splitsen naar type verdedigingswerk is niet haalbaar. Een volledige lijst van alle bewaarde verdedigingswerken van de *Atlantikwall* in Vlaanderen is niet voorhanden. Bovendien evolueerden vele sites tijdens de oorlog of combineerden ze meerdere tactische functies. Ten slotte is de specifiek beoogde functie van bepaalde verdedigingswerken bij sommige sites niet gekend.

Waldersee werd als een *Widerstandsnest* voor de infanterie geconcipeerd, dat diende om de kust te verdedigen. Andere beschermde sites, die als weerstandsnest werden aangeduid, zijn *WN Ludendorff*, gelegen in Brugge (Dudzele) en *WN Karthauserdünen* in Koksijde (Oostduinkerke). *WN Ludendorff* is op ongeveer zes kilometer van de kust gelegen en diende om de brug over het Afleidingskanaal van de Leie en het Leopoldkanaal te verdedigen. De beschermde site die als *WN Karthauserdünen* wordt benoemd, fungeerde als kustbatterij voor de landmacht (*HKB Groenendijk-Plage*).

Er zijn dus nog andere (fragmenten van) weerstandsnesten gekend langs de Belgische kust of dieper in het binnenland, maar deze benaderen het karakter en de troeven van *WN Waldersee* niet, met name de ligging in de duinen en de vrij integrale bewaring van de infanteriewerken van het weerstandsnest, waardoor de organisatie van de verdediging in een dergelijk infanterieweerstandsnest nog kan afgelezen worden. Zodoende vormt *WN Waldersee* een duidelijke waardevolle aanvulling op het beschermde erfgoed van de *Atlantikwall*. Of zoals in het ministerieel besluit aangegeven: *Voor zover geweten, is langs de Belgische kust geen enkel ander Widerstandsnest zo integraal bewaard als WN Waldersee. Op dat vlak is de site zeldzaam te noemen. De geïdentificeerde verdedigingswerken op de site blijken bovendien heel typische infanteriewerken te zijn, waaronder loopgraven, geschutstellingen, mitrailleur- en observatieposten, stellingen voor luchtafweer en antitankgeschut, bunkers en*

accommodatie voor de manschappen. Hiermee kan de site als een representatief voorbeeld gezien worden van een infanterieweerstandsnest van de Atlantikwall.

De vergelijking met de andere beschermde verdedigingswerken die als *Widerstandsnest* wordt omschreven, wordt toegevoegd aan het evaluerend gedeelte van het inhoudelijk dossier, onder 2.1.1. Historische waarde.

In datzelfde verband vraagt de commissie zich af in hoeverre voor het beschermingspakket Atlantikwall wordt gestreefd naar een afgerond en representatief geheel van de diverse types verdedigingswerken. De criterianota merkt namelijk op dat er 'in Vlaanderen nog heel wat waardevolle Duitse bunkersites uit de Tweede Wereldoorlog zijn, die niet met een bescherming zijn gevat' en dat slechts 'een deel van de meest waardevolle bunkers of bunkersites van de Atlantikwall' definitief als monument is beschermd. Dit veronderstelt tevens dat nieuwe beschermingsvoorstellen systematisch afgewogen dienen te worden aan de reeds beschermde en niet-beschermde Duitse bunkersites langs de Belgische kust. De commissie vraagt te verduidelijken of nog andere bunkersites voorgedragen zullen worden ter aanvulling van het beschermingspakket Atlantikwall en – bij uitbreiding – het 'Erfgoed van de Tweede Wereldoorlog'.

Antwoord:

Het erfgoed van de Tweede Wereldoorlog in het algemeen, en meer specifiek van de *Atlantikwall* is nog niet systematisch geïnventariseerd en geëvalueerd. Een thematisch inventarisatie- en beschermingscampagne staat medio 2020 niet op de planning. Er wordt deze beleidsperiode prioriteit gegeven aan het project "Evaluatie beschermd bestand". De evaluatie van *WN Waldersee* is gebeurd op basis van literatuur en de informatie van personen of instellingen die een expertise ontwikkelden inzake de *Atlantikwall* in Vlaanderen. Dat *WN Waldersee* overduidelijk een beschermenswaardige site is, wordt bijvoorbeeld bevestigd in de selectie van beschermenswaardige *Atlantikwall*-sites door de werkgroep Moderne Fortificatie van de Simon Stevinstichting in 2007.

Onder punt 3 vraagt de commissie verduidelijking inzake de afbakening van de bescherming.

De commissie stelt vast dat ook de uiterst noordwestelijke duinstrook op het openbaar domein gevat wordt door de afbakening. Aan deze zijde vertoont een gegeorefereerde luchtfoto van 25 maart 1944 een oorspronkelijk harde grens (prikkelraadversperring). Deze historische grens dient in het inhoudelijk dossier als referentie voor de situering van de diverse militaire onderdelen ten opzichte van de toenmalige duinvoet. Het is de commissie onduidelijk of de noordwestelijke afbakening van de bescherming samenvalt met deze oorspronkelijke grenslijn. Gelet op de historisch-topografische duiding van de beschreven relicten acht de commissie het wenselijk dat de afbakening aan deze zijde effectief overeenstemt met de toenmalige duinvoet.

Antwoord:

De afbakening omvat de oorspronkelijke harde grens die uit prikkeldraadversperringen bestond. Omdat deze harde grens niet volledig recht loopt, is er voor gekozen om een strook openbaar domein af te bakenen, parallel met de noordwestelijke grenzen van de percelen 1013, 1014 en 1015 en net zo diep als die van het deels ingekleurde perceel 1019/E.

Indien er nog (archeologische) sporen zouden zijn van deze prikkeldraadversperringen, dan zijn deze ook met de bescherming gevat. Indien de afbakening volledig zou overeenstemmen met de harde grens, zoals te zien op de historische luchtfoto van 25 maart 1944, dan bestaat de kans dat onderdelen van deze prikkeldraadversperringen, die (nog) niet te zien zijn op de luchtfoto maar iets meer noordwestwaarts uitsteken, niet gevat zouden zijn met de bescherming. Op de luchtfoto van 25 maart 1944 lijkt de

prikkeldraadversperring bijvoorbeeld enkelvoudig te zijn, terwijl dit op de oblique luchtfoto's van 4 augustus 1945 een dubbele prikkeldraadversperring lijkt te zijn.

Bij de beschrijving van de relicten wordt expliciet verwezen naar illustratie 9 van de documentatiebijlage voor de situering van de genummerde relicten. De afbakening van de bescherming en de desbetreffende percelen wordt op deze illustratie toegevoegd, zodat de situering van de prikkeldraadversperringen ten opzichte van de bescherming duidelijker wordt.

Onder punt 4 wordt verder ingegaan op artikel 2 van het ministerieel besluit.

Verder stelt de commissie vast dat de motivering van de historische waarde gewag maakt van de aanzienlijke impact die dergelijke bunkersites hadden op het dagelijks leven van de lokale bevolking. Het inhoudelijk dossier en de criterionota verduidelijken dat de opbouw vaak werd uitbesteed aan lokale (onder)aannemers en er beroep werd gedaan op lokale arbeidskrachten, al dan niet verplicht tewerkgesteld. Ook hadden de verdedigingswerken een weerslag op de lokale economie en bewegingsvrijheid van kustbewoners. Specifiek voor WN Waldersee gaat het besluit echter niet dieper in op lokale betrokkenheid. Er wordt niet geduid of het beschikbare bronnenmateriaal voor deze site het algemene beeld bevestigt. Ook het inhoudelijk dossier bevat hieromtrent geen verdere informatie. De commissie vraagt de motivering van de historische waarde op dit punt aan te vullen of te nuanceren.

Antwoord:

In hoofdstuk 3.7.2. van de criterionota wordt ingegaan op de uitvoerders van de bouw, hoofdstuk 3.8. behandelt de impact van de *Atlantikwall* op het dagelijks leven. Specifieke informatie met betrekking tot de lokale betrokkenheid bij de uitbouw van het *Widerstandsnest Waldersee* is er niet teruggevonden. Niettemin kan aangenomen worden dat wat geldt voor andere bunkersites van de *Atlantikwall*, ook hier het geval is. Deze lokale betrokkenheid wordt dan ook algemeen en voorzichtig geponeerd bij de evaluatie van de erfgoedwaarden in het inhoudelijk dossier. In de historische waarde, zoals opgenomen in het ministerieel besluit, wordt dit als volgt samengevat: "WN Waldersee vormde één van de vele bunkersites langs de Belgische kust. De bouw van deze bunkersites had een aanzienlijke impact op het dagelijks leven van de lokale bevolking, wat eveneens een waardevol historisch aspect vormt. De vele bunkers van de *Atlantikwall* werden vaak opgetrokken in weinig benijdenswaardige omstandigheden." Deze formulering blijft behouden.

Artikel 2 bevat tevens een uitvoerige beschrijving van de erfgoedelementen en -kenmerken. De commissie vindt het positief dat het besluit de gedocumenteerde structuren in detail omschrijft en situeert op basis van een genummerd inplantingsplan geprojecteerd op de luchtfoto van 25 maart 1944 (ill. 9 in de documentatiebijlage). De commissie vraagt evenwel om bij aanvang van de beschrijving expliciet te verwijzen naar deze luchtfoto, alsook te onderzoeken of dezelfde nummering ingeschreven kan worden op het afbakeningsplan.

Antwoord:

Omdat bestaande nummeringen ontoereikend waren, heeft de erfgoedonderzoeker een eigen nummering toegepast om de relicten te lokaliseren en te beschrijven. Het is moeilijk om deze eigen nummering over te nemen op het officiële afbakeningsplan. Het is ook niet mogelijk om in een ministerieel besluit rechtstreeks te verwijzen naar de documentatiebijlage, een document dat niet door de minister wordt ondertekend. In de aanhef van het ministerieel besluit wordt verwezen naar het beschermingsdossier, waar de documentatiebijlage bij hoort. Op meerdere plaatsen in het inhoudelijk dossier, met name daar waar relevant geacht, wordt verwezen naar illustratie 9 van de documentatiebijlage, zoals in hoofdstuk 1.2.4. waarin een geografische blik op de inrichting van het weerstandsnest wordt geworpen, aan het begin van hoofdstuk 1.2.5. waarin de verdedigingswerken van het *WN Waldersee* historisch worden gesitueerd en

bovenaan het hoofdstuk 1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.

Onder punt 5 wordt de beheersvisie besproken.

De commissie vindt het tevens positief dat ingezet wordt op regelmatige monitoring. Naast evaluatie van de bouwfysische toestand zal dit ook nieuwe kennis opleveren over de opbouw en bezettingsgeschiedenis van het weerstandsnest. De commissie vraagt daarom de wetenschappelijke registratie van vrijgekomen relicten in te schrijven in beheersdoelstelling 5.

Antwoord:

Regelmatige monitoring van de zichtbare structuren is onder beheersdoelstelling 5 als een wenselijkheid ingeschreven. In het inhoudelijk dossier, hoofdstuk 3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend wordt beheersdoelstelling 5 verduidelijkt en wordt er gewezen op artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet inzake archeologische toevalsvondsten en wetenschappelijke registratie. Het is vanuit juridisch standpunt echter niet mogelijk om in de beheersdoelstellingen van een ministerieel besluit te verwijzen naar decretaal vastgelegde procedures.

Inzicht in de opbouw en bezettingsgeschiedenis kan zich vertalen naar historische duiding, wat het draagvlak voor de bescherming ten goede komt. De commissie meent dat de site, als zeldzaam bewaard en zichtbaar ensemble, heel wat potentieel heeft op vlak van duiding en ontsluiting. Zo wijst het inhoudelijk dossier op de mogelijke inrichting van een uitkijkplatform en infopanelen, mits doordacht ingeplant. Tegelijk onderschrijft de commissie de noodzaak van strikte veiligheidsvoorzieningen en een beperkte toegankelijkheid in functie van de draagkracht van de site. De commissie acht het daarom wenselijk de maatregelen inzake een veilige duiding en ontsluiting verder te concretiseren in beheersdoelstellingen 8, 9 en 10.

Antwoord:

Beheersdoelstellingen worden steeds in algemene termen geformuleerd omdat ze richtinggevend zijn. Het is echter niet de bedoeling om in een ministerieel besluit concreet vast te leggen wat deze maatregelen moeten zijn. Het is aan de eigenaar of beheerder om eventuele maatregelen voor te stellen, die vervolgens door het agentschap zullen worden getoetst aan de erfgoedwaarden en de draagkracht van de site.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier. Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

- In het inhoudelijk dossier, Evaluatie van de Erfgoedwaarden, onder hoofdstuk 2.1.1. Historische waarde wordt de volgende paragraaf toegevoegd:

Andere beschermde sites, die als weerstandsnest werden aangeduid, zijn *WN Ludendorff*, gelegen in Brugge (Dudzele) en *WN Karthauserdünen* in Koksijde (Oostduinkerke). *WN Ludendorff* is op ongeveer zes kilometer van de kust gelegen en diende om de brug over het Afleidingskanaal van de Leie en het Leopoldkanaal te verdedigen. De beschermde site die als *WN Karthauserdünen* wordt benoemd, fungeerde als kustbatterij voor de landmacht (*HKB Groenendijk-Plage*).

- In document 6.3. Documentatie, als bijlage horende bij het inhoudelijk dossier, wordt illustratie 9, bestaande uit de projectie van de genummerde zichtbare en onzichtbare sporen van de site *WN Waldersee* op de georeferencierde luchtfoto van 25 maart 1944 vervangen door dezelfde illustratie met zichtbare en onzichtbare sporen van het *WN Waldersee* op de georeferencierde luchtfoto van 25 maart 1944, met toevoeging van de afbakening van de bescherming (transparant roze kleur) en de huidige perceelgrenzen (cf. GRB, 25 augustus 2020). Ook het bijschrift bij deze illustratie wordt in die zin aangepast.

1.4. Opmerkingen van de zakelijkrechthouders

De opmerkingen maken integraal deel uit van het beschermingsdossier. Omwille van privacy-redenen zijn de opmerkingen van de zakelijkrechthouders anoniem opgenomen in dit document. Het beschermingsdossier bevat een overzicht van de opmerkingen en de gegevens van de zakelijkrechthouders.

1.4.1. Zakelijkrechthouder 1

De opmerkingen werden gevraagd op 8 juni 2020.

De zakelijkrechthouder liet op 20 augustus 2020 (dus buiten termijn) weten dat ze geen opmerkingen hebben over het ontwerp van het MB.

1.4.2. Zakelijkrechthouder 2

De opmerkingen werden gevraagd op 24 juni 2020.

De zakelijkrechthouder gaf op 28 juli 2020 opmerkingen over de bescherming van het onroerend goed.

Behandeling van de opmerkingen:

De zakelijkrechthouder heeft geen fundamentele of inhoudelijke opmerkingen bij het voornemen tot bescherming van het weerstandsnest *Waldersee*.

Er wordt meegegeven dat het "Koningin Elisabeth Instituut" in drie woorden wordt geschreven.

Antwoord:

Dit wordt aangepast aan het dossier en in het ministerieel besluit.

Er wordt aangegeven dat het officiële plan niet overeenstemt met de huidige contouren van de instelling. Een tijdelijke voorbouw van een vernieuwingsfase is namelijk ondertussen verdwenen.

Antwoord:

Voor de opmaak van de plannen wordt gebruik gemaakt van de meest recente versie van het Grootchalig Referentiebestand, kortweg GRB. Het plan met de huidige correcte contouren, zoals meegestuurd door de zakelijkrechthouder, werd doorgegeven aan de bevoegde diensten van het GRB, maar aanpassingen aan het GRB kunnen een tijdje op zich laten wachten. Aangezien de betreffende zone die aangepast moet worden buiten de afbakening van het beschermingsvoorstel ligt, vormt dit voor dit beschermingsdossier geen probleem.

Er wordt opgemerkt dat er drie constructies net binnen of op de grens van het domein van het Koningin Elisabeth Instituut vallen, met name de *Tobruks* nummers 14 en 15 en de bakstenen stelling nummer 42. Deze bevinden zich waarschijnlijk meters diep onder de duinen. De zakelijkrechthouder gaat er van uit dat ze *geen bijzondere maatregelen dienen te ondernemen in het geval (voorlopige) bescherming en dat de bescherming als monument er dus zeker niet voor zal zorgen dat ondergrondse delen zullen worden blootgelegd.*

Antwoord:

Het is inderdaad niet de bedoeling van de bescherming om deze ondergrondse relictten bloot te leggen. Integendeel, de bescherming beoogt het behoud in situ. Zolang deze constructies zich ondergronds bevinden, worden er dus geen bijkomende maatregelen vanwege de eigenaar verwacht. Enkel wanneer er in het kader van werkzaamheden ingrepen in de bodem gepland zouden worden binnen de afbakening van de bescherming, dient er maximaal rekening gehouden te worden met de beschermde erfgoedwaarden, erfgoedkenmerken en erfgoedelementen en moet er een toelating aangevraagd worden.

Conclusie: de opmerkingen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- In het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit wordt "Koningin Elisabethinstituut" vervangen door "Koningin Elisabeth Instituut".

1.5. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen en de opmerkingen van de zakelijkrechthouders hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- In het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit wordt "Koningin Elisabethinstituut" vervangen door "Koningin Elisabeth Instituut".
- In het inhoudelijk dossier, Evaluatie van de Erfgoedwaarden, onder hoofdstuk 2.1.1. Historische waarde wordt de volgende paragraaf toegevoegd:

Andere beschermde sites, die als weerstandsnest werden aangeduid, zijn *WN Ludendorff*, gelegen in Brugge (Dudzele) en *WN Karthauserdünen* in Koksijde (Oostduinkerke). *WN Ludendorff* is op ongeveer zes kilometer van de kust gelegen en diende om de brug over het Afleidingskanaal van de Leie en het Leopoldkanaal te verdedigen. De beschermde site die als *WN Karthauserdünen* wordt benoemd, fungeerde als kustbatterij voor de landmacht (*HKB Groenendijk-Plage*).

- In document 6.3. Documentatie, als bijlage horende bij het inhoudelijk dossier, wordt illustratie 9, bestaande uit de projectie van de genummerde zichtbare en onzichtbare sporen van de site *WN Waldersee* op de georeferentieerde luchtfoto van 25 maart 1944 vervangen door dezelfde illustratie met zichtbare en onzichtbare sporen van het *WN Waldersee* op de georeferentieerde luchtfoto van 25 maart 1944, met toevoeging van de afbakening van de bescherming (transparant roze kleur) en de huidige perceelgrenzen (cf. GRB, 25 augustus 2020). Ook het bijschrift bij deze illustratie wordt in die zin aangepast.